

БАТА

(„Хөбчин дун“ гидг дегтрэс)

Цагъана келсиг күүшднь соньсчкад, Муузра, Батаг бички гидж эс голхла, Ноонинд баялгъгов, нег ним хөбч хаядженә гилә,—гив. Цагъан Муузраг күүц келулл уга:

—Бички болх билә эн! Данъг ягъад бичкиәр йовад йовхмб энне?—гигәд цакәд оркв.

Ода эн, минн уг эс кӯлә-джәхий гигад:

—Бәл уга, данъг гертән баягәд баяхм биш,—гидж өвгн дахулдж өгв.—Ноонинкн бички күүкт му болх уга, теди ягъвчн күүктә улслм,—гидж келн буурл сахлан ясад, галин көвәд кевтсн ганзан шүүрәд авб.

—Бәл уга, уунлә әдл көвүд йовадл йовнахн. Гернө дөрхн, дакад Батаг баяхлә әдтн хара баяхн уга. Баяснәс күртәд баядмн, „Оогънн дөрк о, көбгънн дөрк кө“ гигад, кишгтә улст баяхлә му болх уга. Укрин усн, хуучн-саачн, толгъа-турунднь күртсн бийнә ямаран. Дакад бидн әднәдтн нег бүкл цә өртәвдн, түрүгән чигн данъгпахвдн,—гидж Цагъан уктлж келв.

—Юн тини үүрмг юм тооцад баях билә. Одахн Муузра бичгәр худгинь чигн малтад өгчквш. Чи бүкл аргәмджинь томдж өгвч, эн хамгиг эс медх билү?—гидж өвгн үнн цагъан седкләрн келв. Бата,— „ода йир ягънат тана дурн, бийстн медтн“, гисн баядл гарад, дорагъур гилнә-гилнә гигад, аярстә нег көлән нег көл деерән тавәд, ор түшәд кецәлдәд зөгсджана. Керсү көвүн, күүндәнә аюгъинь ава баядг болх гигад өвгнә санань зовад одв.

—Алькв наарлч!—гидж дуудж авад, толгъагъинь иләд, үсинь әрәд халәджәгәд келв:

—Цагъан! Эн киилг, шалвринь нег угъагъад өгич, лжегигад даг болад баядж,—гидж өвгн келчкәд, „экин седкл үрнд, үрнә седкл көләд“ гидг үлгүр санад, экчнә баясн болхла, чамаг ним кирт дарулх уга билә гих уха ухаләд оркв.

—Ода угъадж өгнәв, аргәс авч ирәд, ус халулчк,—гидж Цагъан Батаг зарв.

—Не йов, ус халулдж өг, Ноонинд баях хөбч, әвртә залу әнтн!—гигад керүл угагъар кирән угъалгәдж автха, гигад мактад тавәд оркв.

Бата хойр суулгәдан, хө услджасн Дорджин занъгъта худгас дуүрглж авад, чирдгәлзәд күрәд ирв. Усан халулчкәд, киилг, шалвр хойран бергидән таялдж өгчкәд, хәрү аавурн дөрв.

—Не, ода нигәд залу болад баянә гидг эн,—гидж нүл уга цагъан буурл аавнә нургъинь или баядж келв.

—Не, Бата, кезәгъәс авн баяхмб?—гидж Цагъан сурв.

—Нег баях болсн хөбн, цаг үрәгәд ю кеджәх билә,—гидж Муузра хәрү өгв.

—Та дахулад күргчктн, күүнә герт баядж үзджәсн биш, нам ю-кү келхән медх уга,—гидж Цагъан келв.

—Тиигл уга яях билә, „хар нүднәс көмсг газа“ гигад, кедү таньдг-үздг болвчн, газалад баядмн. Бидн өдр болгән гилтә олад баяхугов,—гидж нүл уга цагъан буурл сахлан имрн баядж өвгн келв.

Баячудт заргдн гидж шүүснә хатад баясн өвгн, баячуд ягәдж күүнә шүүс шимдгинә меджәнә. Олна сүл—отхн көвүгъән мелә баядж баячудт шимүлхд дурта биш.

Болв өвгнд аргә уга, күүнд баялгъхмн биш гигад келхлә Цагъанд таасгдш уга.—„Нохан амнд орсн шагъа, бүтн гарлм биш.“—гив, түүгинь нам күн төртән авсн уга.

Тегәд өрүнднь Муузра Батаг Ноонинд күргх болв. Минн эн өрүн Цагъан негл чик нүдәр, джөблн зүркәр хаялдж, өр өвдсн болдж келв:

—Не, залу болад баянә гидг эн,—гигад нег ик аагъ әдлмг әдүлдж өгәд, нег цаягъә тос аагъднә таядж өгв.

Өвгнд ним багъ насни дуүвр цагт, хө хәрүлдж йовад, хөбргин манъгъарт динирәд, хаврин халун нарнд динлгәд, көк ногъан деер дуг гигад унтгәд оддгнә сангдв.

—Кеер йовсн күн саг-сергәр йовдмн, кеер йовсн күүнд юн болв чигн үздмн. Чон, ноха, тергүтнәс саглдж, газрин өндринь бәрдж йовдмн. Гүн гол, саласар орхларн хаякәрәд, ишкәрәд ордмн,—гидж келчкәд,—„менд амгәулнәг йовтха“ гидж зальврв.

Цал буурл сахлта цагъан өвгн, сард гурв мацгллг билә. Сарин 8, 15, 30—гурвн өдр. Мацгллг өдрән өрүн үдин алнд „Уд авна“ гигад, тоста гуйр идчкәд, өдрин дуусн дамдж авна гигад, шингән цә уучкад, манъгәдур өрүн күртә акун хот, мах идлг уга билә.

Тиигәд мацглсн цагтан ик шар цоохр күрдиннә ут тасм бучиг барун гариннә дунд хургәнд өлгчкәд, эркә, хумха хойрарн ик хар занн эрк эргүләд, өдрин дуусн маань умшдг билә.

Отхн көвүн Бата, өвгнә өбр чөкләд суучкад, өвгиг дахад „мингън зеевә дуулна“. Тер үгмүдинь Бата биш, өвгнә бийнә медхн.

Мингън зеевә,
Дерчин джангъерин зег,
Эрмбә, чембә,

Гумба, джембә, янх...—гидж. Эргүлжәсн күрдинь тбә-лүләд алтн ширәр ширләд бичкксн төвд, тангәл үгмүд. Эн хамгиг давтад, дуулад, умшад баяхларн, эрлг номин хаанас гетлхд, эн насндан килнәс хөбгәхд, гидж гелнәгүд меклдж дасхснн.

Тегәд чигн өвгн Батаг кеерәгшән гарад йовхлань, аргъан бархларн, „эн минн өбр дахад кесг „мингън зеевә“ умшлахн, уүнд нөкд, тус эс болхий“—гидж санад дотран зальврв.